

ПРАВО

УДК 342.5

*Марина Маркарян,
старший викладач, заступник завідувача
кафедри теорії та історії права,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
(м. Київ)*

**РОЛЬ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ У МЕХАНІЗМІ
ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ УПРОЦЕСІ
СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

У статті проаналізовано роль дипломатичних представництв у механізмі захисту прав громадян України за кордоном на сучасному історичному етапі в контексті становлення громадянського суспільства. Також окреслено найважливіші вітчизняні нормативно-правові акти, які покладають зазначений обов'язок на органи зовнішніх зносин.

***Ключові слова:** дипломатичні представництва, органи зовнішніх зносин, права і свободи людини і громадянина, структура та функції державних органів, консульський захист, громадянське суспільство.*

In the article have been analyzes the role of diplomatic missions in the mechanism of protection of the rights of Ukrainian citizens abroad nowadays in the context of the formation of civil society. It also outlines the most important domestic normative acts that impose this obligation on the bodies of foreign affairs.

***Keywords:** diplomatic missions, bodies of external relations, rights and freedoms of human and citizen, structure and functions of the state bodies, consular protection, civil society.*

Робота виконана згідно запланованої кафедральної науково-дослідної теми «Теоретико-правові та практичні проблеми становлення громадянського суспільства в Україні» (державний реєстраційний номер 0110u001384).

Концепція прав і свобод людини розвивалася протягом тривалого періоду часу, але кожному періоду та регіону був притаманний власний характерта напрям. Розвиток ідей про права і свободи людини прямо залежать від самого суспільства та держави, адже цей процес нерозривно пов'язаний із процесом розвитку та становлення громадянського суспільства. Так, на сучасному етапі демократичні держави пропагують важливість захисту прав та інтересів людини переважно на конституційному рівні (наприклад, розділ 1 Конституції Федеративної Республіки Німеччини, розділ 2 Конституції Іспанії та ін.). Безпосередньо обов'язок щодо захисту прав та інтересів людини та громадянина покладається на державу, яку уособлюють передусім органи державної влади.

Крім того, гарантується захист громадян не лише на території держави підданства, але й під час перебування за кордоном. Адже перетин кордону не

применшує та не припиняє правовий зв'язок між громадянином та його країною. Підтвердженням чого у вітчизняному законодавстві слугує стаття 25 Конституції України, у якій зазначено, що «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» [1].

Відповідна норма встановлюється не лише Основним Законом нашої держави, але й міститься у інших нормативно-правових актах. Оскільки на працівників дипломатичної служби поширюється дія Закону України «Про державну службу», то відповідно їхня діяльність повинна ґрунтуватися на дотриманні такого принципу, як верховенство права – забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України [2].

Забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном визначено як одну із основних засад зовнішньої політики України в ч.10 п. 2 ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [3], як одну із функцій дипломатичної служби у ч. 2 ст. 5 Закону України «Про дипломатичну службу» та як одне із основних завдань у ч. 3 ст. 4 цього ж закону [4].

Тлумачний словник української мови дає одразу 6 різних інтерпретацій значення цього слова, а саме: 1) дія за значенням захищати, захистити, захищатися, захиститися; 2) заступництво, охорона, підтримка; 3) місце, притулок, де можна захиститись, заховатись від кого-, чого-небудь, укриття; 4) сторона, яка захищає обвинуваченого під час суду; оборона; 5) ті, хто у складі спортивної команди, захищають якусь ділянку ігрового поля під час гри; 6) прийом гри в шахи [5, с. 379]. У контексті розгляду функції дипломатичного представництва нас цікавить саме другий варіант. Тобто ця функція розуміється у широку значенні та передбачає низку заходів для її виконання.

На кожний структурний підрозділ та посадову особу дипломатичного представництва покладаються свої функціональні обов'язки, які фіксуються і деталізуються у документах локального характеру (наприклад, інструкція по внутрішньому розпорядку роботи посольства тощо).

Як зазначають П. Сардачук та О. Кулик, структура дипломатичного представництва залежить в першу чергу від масштабів майбутньої діяльності представництва, а також і від кількості співробітників. До класичної структури великих посольств можна віднести такі підрозділи: група з питань внутрішньої політики; група з питань зовнішньої політики; група з питань економіки; група з питань культури і гуманітарних проблем; група преси; секретаріат посла; група з адміністративно-господарських питань, а також консульський відділ, що займається консульськими проблемами [6, с. 35].

Якщо проаналізувати напрями діяльності відповідних підрозділів, то можна дійти висновку, що саме консульський відділ при дипломатичному представництві займається переважно роботою, пов'язаною саме зі зверненнями громадян України різного правового характеру.

І один із важливих таких напрямів є практична реалізація консульського захисту прав і законних інтересів громадян України за кордоном, що полягає у наступному:

– виявлення випадків порушення прав та законних інтересів юридичних і фізичних осіб України за кордоном та, в разі підтвердження таких фактів, вжиття заходів для відновлення таких прав і інтересів через застосування правових механізмів, передбачених законодавством іноземної держави, двосторонніми та багатосторонніми договорами, учасниками яких є Україна та іноземна країна, міжнародними юридичними прецедентами та звичаями;

– недопущення будь-якої дискримінації фізичних та юридичних осіб України за кордоном у порівнянні з громадянами країни перебування;

– надання сприяння, консультативної та методологічної допомоги фізичним та юридичним особам України за кордоном в одержанні інформації щодо особливостей законодавства іншої країни, у реалізації права наших співвітчизників на звернення до компетентних органів країни перебування;

– вжиття заходів, у випадках затримання або арешту громадян України, з метою забезпечення неупередженого розгляду їх справ компетентними та судовими органами країни перебування, надання необхідної консультативної допомоги, моніторингу судових слухань, перевірки умов тримання громадян України у місцях позбавлення волі та наявності у них скарг на умови тримання, можливості користування належним кваліфікованим правовим захистом тощо;

– вжиття заходів, в межах компетенції, для встановлення місцезнаходження фізичних осіб України за кордоном;

– співпраця з міжнародними і громадськими організаціями та благодійними фондами з метою вирішення питання повернення в Україну наших співвітчизників, які потрапили в скрутне становище за кордоном;

– поширення інформації, що спрямована на підвищення рівня знань про міграційне та трудове законодавство конкретної іноземної держави, дій у типових проблемних ситуаціях.

У таких випадках громадянам України рекомендується звертатися із письмовою заявою на поштову або електронну адресу дипломатичного представництва чи консульської установи України у відповідній іноземній країні [7].

Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій урізноманітнює засоби захисту, зокрема вони стають оперативнішими. Так, наприклад, на офіційному сайті Міністерства закордонних справ України є опція «ДРУГ» (Добровільна реєстрація українських громадян) для громадян України, які подорожують за кордон, що є ефективним інструментом попередження, за потреби – розшуку та надання сприяння громадянам України в разі надзвичайних подій за кордоном – природних катаклізмів, соціальних заворушень, військових конфліктів.

Для реєстрації у системі «ДРУГ» потрібно заповнити електронну анкету, яка складається з таких розділів: 1) інформація про особу, яка подорожує; 2) маршрут подорожі та період перебування за кордоном; 3) інформація про близьких осіб, які подорожують; 4) контактна особа в Україні.

У разі виникнення надзвичайної ситуації в країні, до якої зареєструвалася особа, система надішле актуальну інформацію у формі текстового повідомлення на номер телефону або повідомлення на електронну адресу. Крім

того, посольство чи консульство України матимуть можливість встановити зв'язок з особою, яка заповнила анкету, або з особами, які зазначені в анкеті.

Ведеться активна робота і в превентивному напрямку, тобто дипломатичні представництва здійснюють постійне інформування громадян України, які подорожують за кордон, про можливі потенційні загрози, щоб не допустити настання несприятливих наслідків. Адже, крім інформації про місце знаходження та контактних даних дипломатичних представств та консульських установ, можна знайти корисну інформацію про події всередині держави, до якої подорожує особа, надаються поради подорожуючим, певні онлайн-сервіси та ін. [7].

Тому, враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що захист прав та інтересів громадян України, які перебувають за кордоном, є важливим напрямком діяльності органів державної влади. Одним із важливих інструментів держави у цій справі є зовнішні органи зовнішніх зносин – дипломатичні представництва. Становлення громадянського суспільства відбувається за рахунок реалізації його ознак, однією із яких є правова держава, тобто пріоритет прав і свобод індивіда. Тому участь у цьому процесі дипломатичних представств є безпосередньою та надзвичайно важливою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про державну службу: Закон України № 889-VIII від 10.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України № 2411-VI від 01.07.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

4. Про дипломатичну службу: Закон України № 2728-III від 20.09.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2728-14>.

5. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка. – Т. 3, 1970–1980.

6. Сардачук П. Д., Кулик О. П. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи : навч. посібник. – К. : Україна, 2001. – 176 с. – Бібліогр. : С. 171-174.

7. Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua>.